

แนวทางการอนุรักษ์เจดีย์ศรีไตรภูมิ
ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
Guidelines for Conserving Sri Trai Phum Stupa in Nikhom
Phatthana Subdistrict, Mueang District, Lampang Province

พระมหามนตรี กพยาธิปติ (มีไหว)*

Pramaha Montree Kabyādhpati (Meewai)

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร**

Phramaha Somboon Vuddhikaro

सानุ มหัทธนาคุลย์***

Sanu Mahatthanadull

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Buddhist Studies The Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Email: pramahakimmcu@gmail.com, phannasomgs@gmail.com, petchsanu@gmail.com

Received: September 20, 2023

Revised: November 16, 2023

Accepted: November 18, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาเจดีย์ในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์เจดีย์ในพระพุทธศาสนา และ (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์เจดีย์ศรีไตรภูมิ ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสารและสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ๑๓ รูป/คน ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอรายงานในลักษณะการพรรณนาความ

ผลการศึกษวิจัยพบว่า เจดีย์ในพระพุทธศาสนาสร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ เจดีย์หรือสถูป ในสมัยพุทธกาลเป็นไปตามพระดำริของพระพุทธองค์ที่อนุญาตให้สร้างไว้ เรียกว่า สังเวชนียสถาน ได้แก่ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนาและดับขันธปรินิพพาน และต่อมามีปรากฏลักษณะเจดีย์ เรียกว่า พุทธเจดีย์ ได้แก่ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์และอุทเทสิกเจดีย์ จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของ

* พระมหามนตรี กพยาธิปติ (มีไหว) Pramaha Montree Kabyādhpati (Meewai) พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Art (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร. Phramaha Somboon Vuddhikaro, Assoc.Prof.Dr. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

*** รศ.ดร.सानุ มหัทธนาคุลย์ Assoc. Prof. Dr.Sanu Mahatthanadull ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

พระพุทธศาสนาทรงคุณค่าต่อการกราบไหว้บูชาและเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวพุทธ นำมาสู่การอนุรักษ์เจดีย์ในพระพุทธศาสนา พบว่า พระเจ้าอโศกมหาราชได้อนุรักษ์บูรณะปฏิสังขรณ์และได้สร้างอารามเจดีย์ในกาลต่อมาเริ่มมีการอนุรักษ์ผ่านสถาปัตยกรรมตามความเชื่อรูปปั้นเทวดา รูปยักษ์รอบเจดีย์จะคอยปกป้องรักษาและดูแลเจดีย์ สู่การอนุรักษ์ตามหลักวิชาการ ประกอบด้วย การป้องกันการเสื่อมสภาพ การรักษาสภาพ การเสริมความแข็งแรง การบูรณะ การจำลองแบบ การสร้างชิ้นใหม่ การประยุกต์ใช้สอย นอกจากนี้ ยังพบว่า วิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสม เริ่มจากการศึกษาทำความเข้าใจ การวางแผน และการประเมินความสำคัญคุณค่า และผลกระทบที่จะเกิดขึ้น จากการมีส่วนร่วมดำเนินการอนุรักษ์เจดีย์ให้มีประสิทธิภาพและให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน สำหรับแนวทางการอนุรักษ์เจดีย์ศรีไตรภูมิ ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า จุดเริ่มของการอนุรักษ์คือ การให้ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์เจดีย์ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการผสมผสานกับหลักพุทธศาสนาให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ต่อจากนั้นเริ่มปลูกฝังเยาวชนให้มีจิตสำนึกของการเป็นพุทธศาสนิกชนและเห็นคุณค่าประโยชน์ของเจดีย์ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง วัด บ้าน โรงเรียน ภาครัฐ เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักสัมมาปฏิบัติต่อเจดีย์ถือได้ว่าเป็นการสืบทอดศาสนาที่มาจากศรัทธาแท้จริงตลอดจนการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้ยั่งยืน

คำสำคัญ : แนวทางการอนุรักษ์; เจดีย์; ศรีไตรภูมิ

Abstract

This thesis undertakes three main objectives: (1) the study of pagodas in Buddhism, (2) the examination of the conservation practices applied to pagodas in Buddhism, and (3) the proposal of conservation guidelines specifically for the Sri Trai Phum Pagoda located in the Nikhom Phatthana Sub-district, Mueang District, Lampang Province.

The research methodology employed for this study was qualitative in nature and involved the analysis of documents and interviews with thirteen key informants. Findings from the research demonstrate that pagodas in Buddhism were constructed with the purpose of housing relics of the Buddha, individual Buddhas, noble disciples, and emperors. The initial pagodas or stūpas built during the Buddha's time were constructed in accordance with the Buddha's four sacred places: the Birth Place, Enlightenment, the First Sermon, and Nibbāna. Over time, additional pagodas known as the four Buddha-Chediya emerged, namely Dhātu-chetiya, Paribhoga-chetiya, Dhamma-chetiya, and Uddesika-chetiya. These pagodas became highly valued symbols of Buddhism for worship and were considered central to Buddhist faith, leading to the preservation of

pagodas in Buddhism. The research also discovered that King Ashoka the Great played a crucial role in the preservation, restoration, and construction of pagodas and monasteries during a later period. Architectural additions such as guardian sculptures and giant sculptures surrounding the pagodas were believed to protect them. In terms of conservation, academic principles were employed to prevent deterioration, preserve, strengthen, restore, replicate, reconstruct, and apply appropriate measures. Effective conservation processes began with a comprehensive study, understanding, and evaluation of the significance and impact of pagoda conservation. Guidelines for the preservation of Chedi Sri Trai Phum in the Nikhom Phatthana Sub-district, Mueang District, Lampang Province emphasize the importance of proper knowledge and understanding surrounding the preservation process, which should align academically and with Buddhist principles. Furthermore, efforts should be made to instill Buddhist consciousness and appreciation in the younger generation, fostering a cooperative network among temples, homes, schools, and public and private sectors to ensure the conservation and recognition of the cultural and religious value of pagodas. This approach will ultimately contribute to the sustainability and preservation of pagodas as a significant inheritance of religion and a continuation of unique cultural traditions in the local context.

Keywords: Conservation Guidelines; Pagoda; Sri Trai Phum

บทนำ

หลักฐานเกี่ยวกับเจดีย์มีร่องรอยปรากฏในมหาปริณิพพานสูตรในตอนที่ว่าด้วยพระอานนท์ทูลถามพระพุทธเจ้าก่อนจะปริณิพพานทำนองว่า หากพระองค์ปริณิพพานไปแล้ว ภิกษุทั้งหลายควรทำอย่างไรจึงจะได้เหมือนได้เข้าเฝ้าพระองค์ เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายมีที่พึ่งพระองค์จึงได้ตรัสสั่งเวชนียสถาน ๔ แห่ง ตรัสเรียกสถานที่เหล่านี้ว่า สังฆเวชนียะ ดังข้อความว่า “อานนท์ สังฆเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้เป็นสถานที่ (เป็นศูนย์รวม) ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู”^๑ ทั้ง ๔ แห่งเป็นสถานที่ทำให้กุลบุตรเกิดความสังเวชได้ระลึกถึงสถานที่สำคัญที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าประกอบด้วยสถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่แสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร และสถานที่ดับขันธปรินิพพาน

เมื่อพิจารณาถึงหลักฐานเกี่ยวกับการอนุรักษ์เจดีย์ในสมัยพุทธกาลมีร่องรอยปรากฏในพระไตรปิฎกในตอนว่าด้วยการงานที่ควรทำที่พระเจดีย์ในพระพุทธศาสนาซึ่งจัดเป็นการงานที่สูง ดังข้อความว่า

^๑ จตตาริมาณี อานนท สทสสส กุลปุตตสส ทสสนิยานิ สังฆนิยานิ ฐานานิ. ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๐๒/๑๒๓-๑๒๔; ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๒/๑๕๐-๑๕๑.

งานโบกทาพระเจดีย์ ตลอดถึงงานที่จะต้องช่วยกันทำที่โรงอุโบสถเรือนพระเจดีย์เรือนต้นโพธิ์ เป็นต้น จากข้อความนี้ แสดงให้เห็นว่าการงานที่พึงทำที่พระเจดีย์มีการโบกปูนขาวตลอดถึงงานด้านอื่น ๆ ที่จะเป็นการดูแลรักษาเจดีย์เช่นการปิดกวาดลานเจดีย์ เป็นหน้าที่สำคัญของชาวพุทธประการหนึ่ง หลักฐานเกี่ยวกับการดูแลเจดีย์ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค ๒ ถึงการดูแลพระเจดีย์เพื่อมิให้ภิกษุต้องอาบัติ ในปาจิตตยิกัมภีร์ เมื่อภิกษุต้องให้นำตะไคร่สีเขียวออกจากเจดีย์ และต้องโบกปูนขาวที่พระเจดีย์ว่า พระเจดีย์เป็นต้นมีตะไคร่สีเขียวขึ้น...ในฐานะเช่นนั้นจะให้การโบกฉาบปูนขาวก็ไม่ควร จะให้การฉาบน้ำปูนขาวปนปูนขาวที่อนุสัมบันฉาบไว้ก่อนก็ควร^๒ จึงแสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปศาสนาใส่ใจการดูแลรักษา พระเจดีย์มิให้อันตรายแม้ตะไคร่สีเขียวเป็นต้นขึ้นแล้ว ท่านก็อนุญาตให้ทำความสะอาด แต่เพื่อต้องการมิให้พระภิกษุต้องอาบัติจึงต้องรอในฤดูแล้งให้ตะไคร่แห้งเสียก่อน จึงให้นำออกเสีย แล้วทำความสะอาด เพื่อรักษาสภาพของพระเจดีย์

สืบเนื่องจากการเข้ามาของพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทซึ่งลี้ภัยจากวงศ์สุริยวงศ์สยามประเทศตั้งแต่แรกเริ่มสมัยทวารวดี^๓ จึงนำไปสู่การนับถือพุทธศาสนาของชาวพุทธในประเทศไทย นำมาซึ่งความศรัทธาและเคารพต่อพระศาสดาจึงมีการสร้างวัดควบคู่ไปกับการสร้างพระเจดีย์และนิยมสร้างในรูปแบบต่าง ๆ ตามวัฒนธรรมและเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ตามความเชื่อของท้องถิ่น และยังคงตกแต่งด้วยวัตถุมงคล วิจิตรสวยงาม ดังที่ปรากฏพระปฐมเจดีย์ที่เมืองนครปฐมจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พระเจดีย์ที่พบในไทยจะเป็นเจดีย์ประธาน ยอดดอกบัวตูม เจดีย์ประธานทรงระฆัง และเจดีย์ทรงระฆังแบบทรงเครื่อง จากนั้นได้มีการสืบต่อประเพณีการกราบไหว้บูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เจดีย์จึงถือได้ว่าเป็นตัวแทนสัญลักษณ์ทางศาสนาที่สำคัญต่อชาวพุทธ เพราะเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวใจของชาวพุทธ เหตุนี้เอง สังคมไทยจึงมีความเชื่อและศรัทธาต่อพระเจดีย์ ด้วยเหตุผลข้างต้นจึงเห็นควรยิ่งที่ต้องอนุรักษ์ ดูแลและรักษาให้ถูกต้องตามหลักวิชาการในการสงวนรักษา การบูรณะ การปฏิสังขรณ์และความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพระเจดีย์นอกจากจะเป็นสถานที่ควรเคารพสักการะแล้วยังสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวสร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดและประเทศชาติได้อีกด้วย

วัดศรีไตรภูมิ ได้รับการสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเพื่อเป็นการยกย่องและเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลของวัด ภายหลังจากที่วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว คณะสงฆ์และชาวบ้านตลอดถึงชาวพุทธทั้งหลายได้ร่วมกันสร้างเจดีย์ใหม่ขึ้น อันเป็นสถาปัตยกรรมสำคัญภายในวัด เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและเป็นสถานที่สำคัญในการทำพิธีทางศาสนา โดยเจดีย์นี้ถูกวางศิลาฤกษ์ ในวันที่ ๒๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ และเป็นเจดีย์

^๒ เจตียะ สุจากมมัม อุโปสถาคารเจตียะพรโทธิฆเรสุ กตตพพกมมุนติ เอวมาติ. อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒; ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๙๒/๓๔๔-๓๕๐.

^๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๑๐), หน้า ๗๘.

องค์ประธาน ที่มีเรือนธาตุและขุมจะระนำทั้งสี่ทิศ โดยในวันอาทิตย์ที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้มีพิธีการเททองพระธาตุจำลองประจำปีเกิด ๑๒ องค์ ตามแบบแผนล้านนา การออกแบบของเจดีย์ศรีไตรภูมิเป็นศิลปะแบบล้านนาประยุกต์ผสมผสานระหว่างเจดีย์ดอยสุเทพและเจดีย์พระธาตุลำปางหลวงที่ตั้งของเจดีย์เป็นเจดีย์ประธานที่มีเรือนธาตุและขุมจะระนำทั้งสี่ทิศ มีพระธาตุจำลองประจำปีเกิด ๑๒ องค์ โดยส่วนที่ออกแบบให้เน้นเส้น รูปทรง องค์ประกอบและวัสดุที่ใช้ในการสร้างเจดีย์ได้แก่ อิฐ ปูนสีขาว หินแกรนิตสีแดง สีพื้นขุมสี่ทองและโลหะปิดทองคำเปลวองค์พระปฎิมา และเททองหล่อเจดีย์จำลองในการก่อสร้างเจดีย์ศรีไตรภูมิทั้งหมดนี้มีงบประมาณทั้งสิ้น ๒๐ ล้านบาท ที่แสดงถึงความเสียสละและความยินดีของคณะสงฆ์และชาวบ้านในการสร้างสรรค์สถานที่นี้ขึ้นเพื่อบูชาและเคารพพระพุทธรูปเจ้าและพระบรมสารีริกธาตุ จากศรัทธาและจิตอันเป็นมหากุศลของพุทธศาสนิกชนที่ได้ร่วมใจกันสร้างเจดีย์ศรีไตรภูมิข้างต้นนั้น ประกอบกับเจดีย์ที่สร้างขึ้นกำลังใจของชาวบ้านศรีไตรภูมิ และเมื่อพิจารณาถึงการออกแบบ วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างแล้วนั้นล้วนแล้วแต่มีมูลค่าสูงอีกทั้งเจดีย์ศรีไตรภูมินี้ไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานไม่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามารับผิดชอบ หากแต่ชาวบ้านและพระสงฆ์ช่วยกันดูแลและบำรุงรักษาเจดีย์จึงจำเป็นต้องมีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการอนุรักษ์

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเจดีย์ในพระพุทธศาสนา การอนุรักษ์เจดีย์ สำเร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญในการที่จะอนุรักษ์เจดีย์ให้คงสภาพเดิมตามหลักวิชาการที่ถูกต้อง ผสานกับหลักพุทธศาสนา และยังเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดผลเสียหายที่รุนแรงต่อเจดีย์อาจนำมาซึ่งค่าใช้จ่ายเป็นเงินจำนวนมากในการปรับปรุงซ่อมแซมเจดีย์หรือผลกระทบต่อขวัญและกำลังใจ เพื่อให้ได้แนวทางการอนุรักษ์เจดีย์ศรีไตรภูมิ ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ทั้งนี้เพื่อสร้างมูลค่าและคุณค่าแห่งการอนุรักษ์เจดีย์ให้คงเป็นตัวแทนของพระศาสดาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาเจดีย์ในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์เจดีย์ในพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์เจดีย์ศรีไตรภูมิ ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ๒ ด้าน คือ (๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาเอกสาร มุ่งเน้นศึกษาข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเจดีย์ในพระพุทธศาสนา โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์สำคัญ และแนวทางการอนุรักษ์เจดีย์ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เจดีย์ รวมถึงการอนุรักษ์ในลักษณะของนามธรรมที่เกิดจากความศรัทธาและความสามัคคีและ (๒) ขอบเขตด้านข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ เจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ คณะกรรมการผู้บริหาร วัด ผู้นำและตัวแทนชาวบ้าน นักวิชาการ และสถาปนิก ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้วิจัยได้กำหนด ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและสร้างเครื่องมือวิจัยโดยผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ ๓ ท่าน จากนั้น ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์เจดีย์ในพระพุทธศาสนา การอนุรักษ์เจดีย์ในพระพุทธศาสนา และแนวทางการอนุรักษ์ศรีไตรภูมิ ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อนำเสนอผลการวิจัยและองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการ ศึกษาวิจัย และได้นำเสนอสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

เจดีย์ในพระพุทธศาสนาสร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจก-พุทธเจ้า พระอริยสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ เจดีย์หรือสถูปในสมัยพุทธกาลเป็นไปตามพระดำริของ พระพุทธองค์ที่อนุญาตให้สร้างไว้ เรียกว่า สังเวชนียสถานได้แก่ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และดับขันธปรินิพพาน และต่อมาปรากฏลักษณะเจดีย์ เรียกว่า พุทธเจดีย์ ได้แก่ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์และอุทเทสิกเจดีย์ จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาทรงคุณค่าต่อการกราบไหว้บูชา และเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวพุทธ นอกจากนี้ เจดีย์สะท้อนถึงบุคคลสำคัญในสมัยหลังพุทธกาล ตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้บันทึกประวัติของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้สละ ทรัพย์สมบัติของพระองค์เพื่อบำรุงศาสนา ว่า พระเจ้าอโศก ทรงสละพระราชทรัพย์วันละ ๕ แสนทุก ๆ วัน คือ เพื่อบูชาพระพุทธเจ้า ๑ แสน เพื่อบูชาพระธรรม ๑ แสน เพื่อบูชาพระสงฆ์ ๑ แสน เพื่ออาจารย์ของ พระองค์ชื่อว่านิโครธเถระ ๑ แสน และเพื่อให้สำเร็จประโยชน์จากยารักษาโรค ที่ประทุทั้ง ๔ อีก ๑ แสน^๔ และได้มีการบันทึกว่าพระองค์ได้สร้างบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามเจดีย์เป็นจำนวนมาก และเป็น องค์บำรุงรักษาอุปถัมภ์ในการสังคายนาด้วย อันเป็นการบูชาพระธาตุเจดีย์หรือธรรมเจดีย์

การอนุรักษ์เจดีย์ในพระพุทธศาสนา คือ การให้ดูแลรักษาพระพุทธเจ้าและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธเจ้า เช่น การดูแลรักษาต้นโพธิ์ อันนับว่าเป็นเจดีย์ประเภทหนึ่ง ต่อมาจึงมีการถอดแบบแนวทางการอนุรักษ์ดูแลรักษาเจดีย์บางแห่งจะถูกอนุรักษ์ดูแลรักษาให้คงสภาพเดิมให้นานที่สุด เจดีย์บางแห่ง จะถูกสร้างต่อเติมหรือถูกสร้างครอบของ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า การอนุรักษ์เจดีย์ตามหลักวิชาการ มีดังนี้

- ๑) ชั้นการป้องกันการเสื่อมสภาพ (Protection of deterioration)
- ๒) ชั้นการรักษาสภาพ (Preservation)
- ๓) ชั้นการเสริมความแข็งแรง (Consolidation)

^๔ วิมหา.อ. (บาลี) ๑/๖๗.

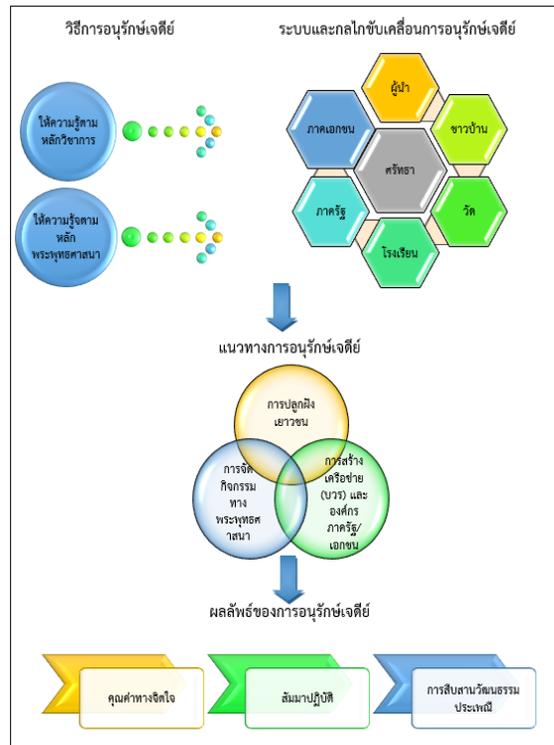
- ๔) ชั้นการบูรณะ (Restoration)
- ๕) ชั้นการจำลองแบบ (Reproduction)
- ๖) ชั้นการสร้างขึ้นใหม่ (Reconstruction)
- ๗) ชั้นการประยุกต์ใช้สอย (Practical)

นอกจากนี้ ยังพบว่า วิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสม เริ่มจากการศึกษาทำความเข้าใจ การวางแผน และการประเมินความสำคัญคุณค่า และผลกระทบที่จะเกิดขึ้น จากการมีส่วนร่วมดำเนินการอนุรักษ์เจดีย์ ให้มีประสิทธิภาพและให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น การอนุรักษ์เจดีย์ในพระพุทธศาสนาจึงเป็นการ สืบทอด การธำรงรักษา การอนุรักษ์ให้มีสภาพคงที่ อนุรักษ์ด้านบูรณปฏิสังขรณ์ อนุรักษ์ด้านคุณค่า อนุรักษ์ ด้วยการเอาใจใส่ และการอนุรักษ์ตามหลักวิชาการ

แนวทางการอนุรักษ์เจดีย์ศรีไตรภูมิ ได้นำหลักการอนุรักษ์ของกรมศิลปากร ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ใน ลักษณะการป้องกันการเสื่อมสภาพ (Protection of deterioration) และการรักษาสภาพ (Preservation) เนื่องจากเจดีย์ศรีไตรภูมิมีอายุการก่อสร้างแล้วเสร็จ ๑ ปี นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมแนวทางการอนุรักษ์ เจดีย์ของภาคประชาชน เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน โดยมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับเจดีย์ศรีไตรภูมิ การอนุรักษ์ด้านการจัดการสิ่งของที่ให้นำบรรจุไว้ ภายในเจดีย์ศรีไตรภูมิ การคัดเลือกสิ่งของที่นำมา บรรจุไว้ภายในเจดีย์ต้องมีความเหมาะสม การใช้วิธีการบรรจุสิ่งของที่ภายในเจดีย์ที่ปลอดภัย การใช้ระบบ การป้องกันการสูญหาย การมุ่งเน้นด้วยสัมมาปฏิบัติ คือ การปฏิบัติที่เหมาะสม สมควร ถูกต้อง แบบเคร่งครัดและเคียงคร่อมข้อบังคับของสถานที่ แนวทางการอนุรักษ์เจดีย์ด้วยเยาวชนเป็นการ ส่งเสริมความรับผิดชอบและความภูมิใจในวัฒนธรรมและประเพณี ตลอดจนการส่งเสริมให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและศิลปะ และในด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยผู้ดำเนินงานที่มีความสำคัญ อย่างยิ่งในการสร้างความตื่นตัวที่ดีในชุมชนแนวทางการอนุรักษ์เจดีย์ศรีไตรภูมิ ยังพบว่า เจดีย์ต้องมีการ ซ่อมบำรุงเป็นประจำ ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่สำคัญในการอนุรักษ์เจดีย์ให้คงสภาพที่ดีและคงความสวยงามไว้ใน ระยะยาว แนวทางการอนุรักษ์เจดีย์ศรีไตรภูมิ ยังมีการอนุรักษ์เจดีย์โดยการให้ชาวพุทธมีส่วนร่วมในเจดีย์ การอนุรักษ์เชิงเครือข่าย โดยอาศัยความศรัทธาของ วัด บ้าน โรงเรียน ภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้นำ เพราะเมื่อศรัทธายังอยู่ กระบวนการอนุรักษ์ก็ยังคงอยู่ ผสานกับการอนุรักษ์ตามบริบทของชุมชน คือ ประเพณี สรงพระธาตุ ปีละ ๑ ครั้ง และห่มผ้าเจดีย์ และการปฏิบัติต่อเจดีย์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาเจดีย์ในพระพุทธศาสนา การอนุรักษ์เจดีย์ในพระพุทธศาสนา แนวทาง การอนุรักษ์เจดีย์ศรีไตรภูมิ ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มานำเสนอเป็นองค์ความรู้ใหม่ การอนุรักษ์เจดีย์อย่างเป็นระบบโดยผ่านกระบวนการที่ประกอบด้วย วิธีการอนุรักษ์เจดีย์ โดยการให้ ความรู้และหลักวิชาการและหลักพระพุทธศาสนากับผู้ที่ขับเคลื่อนการอนุรักษ์ด้วยศรัทธาจาก ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน วัด โรงเรียน ภาครัฐ ภาคเอกชน ผ่านแนวทางการอนุรักษ์เจดีย์ ๓ แนวทางได้แก่ (๑) การปลูกฝัง เยาวชน (๒) การสร้างเครือข่าย (บวร: บ้าน วัด โรงเรียน) ภาครัฐ และเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม (๓) การจัด

กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักสัมมาปฏิบัติ ด้วยการดูแลรักษา การทำความสะอาด รักษาสิ่งแวดล้อม จัดแสงสว่าง ดูแลโครงสร้างเจดีย์ ตลอดจนการคงความสวยงามของสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม ตลอดจนการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ดังนี้

องค์ความรู้ใหม่

บทสรุป

เจดีย์ในพระพุทธศาสนา ที่เริ่มมาจากเนินดินสู่เจดีย์รูปแบบต่าง ๆ ในสมัยอดีต พบว่า พระราชามักจะสร้างเจดีย์ขึ้น เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ นอกจากนี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่และความดี เจดีย์หรือสถูปในสมัยพุทธกาลเป็นไปตามพระดำริของพระพุทธองค์ที่อนุญาตให้สร้างไว้ เรียกว่า สังฆนียสถาน และต่อมาปรากฏลักษณะเจดีย์ เรียกว่า พุทธเจดีย์ จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาทรงคุณค่าต่อการกราบไหว้บูชาและเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวพุทธ พระพุทธศาสนาได้ขยายจากดินแดนพุทธภูมิ มาสู่ล้านนาจึงรุ่งเรืองด้วยศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และมีเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของอุปัชฌาย์บุคคลต่าง ๆ ปรากฏอยู่อย่างมากมาย ในดินแดนแห่งนี้ อีกทั้งต่อกัยและสะท้อน ความเป็นชาวพุทธของผู้คนในภาคเหนืออย่างแน่นแฟ้นยาวนาน โดยผู้มีอิทธิพลต่อบ้านเมืองล้านนามีศรัทธาได้สร้างศาสนวัตถุไว้ในพระศาสนาไว้ในดินแดนนี้ เจดีย์นิยมสร้างไม่เฉพาะเพื่ออุทิศพระพุทธรูปหรือวัดวาอารามเท่านั้น

ยังพบว่า สร้างเพื่ออุทิศบรรพบุรุษ อันจะสะท้อนให้เห็นหลักธรรมข้อสำคัญคือกตัญญูตเวทิตาอย่างต่อเนื่อง เจดีย เป็นชื่อของพระธรรมหรือหลักธรรม ที่สมัยพุทธกาลนำมาประพจน์ปฏิบัติกัน อาทิเช่น วัชชีเจดีย กิจกรรมต่าง ๆ ที่เจดีย จะสร้างความศรัทธาและความเข้าใจสร้างเสริมสติปัญญาที่นำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน สร้างสร้างสัมพันธ์ภาพและเข้าใจกันเป็นสถานที่คลายทุกข์และเพิ่มสุขให้ได้ตามความต้องการ เจดียจึงนับว่ามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพุทธศาสนิกชนต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ผ่านแนวคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งนับว่าเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญต่อการส่งเสริมพระพุทธศาสนิกชนอย่างหนึ่ง และยังแสดงให้เห็นว่าเจดียเป็นที่ประดิษฐานของจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชนตั้งแต่ก่อนการเกิดมาเป็นมนุษย์จนถึงวันสิ้นอายุ ตามคติทางภาคเหนือล้านนา ให้เกิดความกล้าหาญในการทำดี

การอนุรักษ์เจดียในพระพุทธศาสนา คือการให้ดูแลรักษากับพระพุทธเจ้า และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น การดูแลรักษาต้นโพธิ์ อันนับว่าเป็นเจดียประเภทหนึ่ง ต่อมาจึงมีการถอดแบบแนวทางการอนุรักษ์ดูแลรักษา สร้างเจดียสืบมายังดินแดนที่นับถือพระพุทธ ศาสนา พบว่า เจดียบางแห่งจะถูกอนุรักษ์ดูแลรักษาให้คงสภาพเดิมให้ได้นานที่สุด เจดียบางแห่งจะถูกสร้างต่อเติมหรือถูกสร้างครอบของเก่า โดยพบว่า กษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมืองจะเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ดูแลรักษาเจดีย และยังพบว่า วัดและพุทธศาสนิกชน รวมไปถึงภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะรับหน้าที่ดูแลรักษาเจดียในพระพุทธศาสนา

แนวทางการอนุรักษ์เจดียศรีไตรภูมิ ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มุ่งเน้นเรื่องความสามัคคีของชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ในการร่วมกันทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เจดีย อีกทั้งยังต้องการมุ่งเน้นการปลูกฝังเยาวชน อนุชนรุ่นหลัง ให้มีความรู้เกี่ยวกับเจดียในพระพุทธศาสนาและให้เกิดความตระหนักในการที่จะให้ช่วยกันอนุรักษ์ดูแลรักษาเจดียศรีไตรภูมิ นอกจากนี้ ยังพบว่า การบรรจุสิ่งของสำคัญที่มาจากศรัทธาของชาวพุทธทั้งหลาย ลงที่เจดีย สิ่งเหล่านี้จะเป็นการอนุรักษ์เจดียให้เกิดคุณค่ามากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ดูแลรักษาบูรณะปฏิสังขรณ์เจดียอย่างยั่งยืนยาวนาน การอนุรักษ์ดูแลเจดียด้วยการทำความเข้าใจวิธีปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อเจดียยังพบว่า เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง อันจะนำไปสู่ประเพณีวัฒนธรรมที่ส่งต่อให้แก่อนุชนรุ่นหลัง นอกจากนี้ยังพบว่า การให้เจดียศรีไตรภูมิเป็นจุดศูนย์กลางของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน จะส่งผลให้เกิดจุดสนใจที่ชาวพุทธจะช่วยกันอนุรักษ์เจดียมากยิ่งขึ้น และยังให้ความสำคัญกับฝีมือช่างท้องถิ่นในล้านนา อีกทั้งการอนุรักษ์ดูแลรักษาเจดียอย่างยั่งยืนจะสนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมเกี่ยวกับ กิจกรรมของเจดียอย่างสม่ำเสมอ

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาเจดียในพระพุทธศาสนา เจดียในพระพุทธศาสนา ที่เริ่มมาจากเนินดินสู่เจดียรูปแบบต่าง ๆ สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ เจดียหรือสถูปในสมัยพุทธกาลเป็นไปตามพระดำริของพระพุทธองค์

ที่อนุญาตให้สร้างไว้ เรียกว่า สังฆนียสถาน และต่อมามีปรากฏลักษณะเจดีย์ เรียกว่า พุทธเจดีย์ จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาทรงคุณค่าต่อการกราบไหว้บูชา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมชาย เปรมจิตต์และคณะ พบว่า การสร้างเจดีย์หรือสถูปมีวิวัฒนาการมาจากการเสียชีวิตจากเดิมเริ่มแรกเป็นการฝังและเริ่มมีการเผาศพ และได้มีการเก็บเถ้าถ่านอัฐิฝังไว้เนดิน หากผู้เสียชีวิตมีศหรือบารมี ก็จะสร้างเจดีย์หรือสถูปอย่างสมศักดิ์ศรี^๕ ผลการวิจัยยังพบว่า ในสมัยอดีต พบว่าพระราชามักจะสร้างเจดีย์ขึ้นซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยณรงค์ ดีอินทร์ พบว่า เจดีย์ในสมัยนี้มีพระมหากษัตริย์ทรงสร้างและพระบรมวงศานุวงศ์ร่วมสร้าง ซึ่งมีการพัฒนามาจากสมัยอยุธยาตอนปลายจนกลายเป็นต้นแบบของเจดีย์และพระมหาสิงขร ปรียติเมธี ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระราชศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช พบว่า ในพระราชศาสนกิจ การสร้างพระมหาสถูปเจดีย์ตามสถานที่เกี่ยวข้องกับพระศาสดาด้วยความเชื่อ เลื่อมใสและหวังถวายเป็นมหากุศลในดินแดนพุทธภูมิ^๖ บทความของพระมหาสมจินต์ สมมาปณฺเฑ ได้กล่าวไว้ว่า เจดีย์ คือ สัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่และติงาม การกราบไหว้เจดีย์ให้ความรู้สึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเป็นสิริมงคล การสร้างเจดีย์บ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่ การรวมจิตใจและรวมพลังศรัทธา^๗ พระพุทธศาสนาได้ขยายจากดินแดนพุทธภูมิรวมถึงดินแดนล้านนาจึงรุ่งเรืองด้วยศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี และมีเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของอุปปารบุคคลต่าง ๆ ปรากฏอยู่อย่างมากมาย ซึ่งการวิจัยของรัฐธรา ฤทธิศร พบว่า เจดีย์ล้านนาจากรูปทรงเจดีย์มีลักษณะทรงระฆังมีฐานสามชั้นชูดบัวลูกแก้วทรงสูง และเจดีย์ทรงระฆังมาลัยเถาเตี้ยชูดบัวผา และทรงปราสาทผสมทรงระฆังชาวล้านนาให้ความสำคัญกับการสร้าง การออกแบบที่เป็นลักษณะเฉพาะวัฒนธรรมล้านนาและให้ความสำคัญกับประเพณีเกี่ยวกับพุทธเจดีย์^๘

ผลจากการศึกษาการอนุรักษ์เจดีย์ในพระพุทธศาสนา พบว่า เจดีย์บางแห่งจะถูกอนุรักษ์ดูแลรักษาให้คงสภาพเดิมให้ได้ยาวนานที่สุด เจดีย์บางแห่งจะถูกสร้างต่อเติมหรือถูกสร้างครอบของเก่า โดยพบว่า กษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมืองจะเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ดูแลรักษาเจดีย์ และยังพบว่า วัด และพุทธศาสนิกชน

^๕ สมชาย เปรมจิตต์และคณะ, **พระเจดีย์ในลานนาไทย**, งานวิเคราะห์และอนุรักษ์ศิลปะและสถาปัตยกรรมล้านนาไทย, (โครงการศึกษาวิจัยศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔), หน้า ๑๑.

^๖ ชัยณรงค์ ดีอินทร์, “รูปแบบเจดีย์เหลี่ยมย่อมุม สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๑-๓)”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔) หน้า ๔๓.

^๗ พระมหาสิงขร ปรียติเมธี, “พระพุทธศาสนาในรัชสมัยพระ”, **วารสารพุทธมคค์**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๔๑.

^๘ พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺเฑ, “การสร้างเจดีย์เป็นพุทธประสงค์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/503> [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

^๙ รัฐธรา ฤทธิศร, “การศึกษาพัฒนาการของเจดีย์ล้านนา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔๑-๑๔๒.

รวมไปถึงภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะรับหน้าที่ดูแลรักษาเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ตามผลการวิจัยของ พระเทพวัชรบัณฑิต ได้กล่าวถึง ความจำเป็นที่ในการอนุรักษ์อันเนื่องมาจากภัยคุกคามที่ชาวพุทธไม่ช่วยกัน ดูแลเอาใจใส่ ไม่เห็นคุณค่า มีทัศนคติหรือวิธีคิดที่ผิดไม่เห็นถึงความสำคัญของปูชนียสถาน ตลอดจน การทำให้สิ่งคมได้รับประโยชน์จากปูชนียสถานที่เกิดจากแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการอนุรักษ์ จัดการปูชนียสถานให้คงอยู่ในรูปแบบเดิมได้อย่างเหมาะสม^{๑๐} นอกจากนี้ พระมหากฤษธิชัย กิตติธมโม ได้กล่าวถึง การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในพระไตรปิฎก พบว่า พระสถูป เป็นสถาปัตยกรรมประกอบด้วย พระเจดีย์และพระปรารค์ และยังกล่าวถึง สาเหตุที่ทำให้เกิดการชำรุดเสียหายที่เกิดจากมนุษย์ ได้แก่ การรักษาที่ไม่ถูกต้อง การจับต้องสัมผัส เกิดจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๑๑} ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมชาติ จึงสิริอารักษ์ พบว่า ความเชื่อแนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานมีจุดประสงค์เพื่อการบำรุง พระศาสนาและบริจาคทาน ที่จะนำพาชีวิตหลังจากกลับล่วงไปแล้วสู่ภพภูมิที่ดี แต่การบูรณะที่เห็นเป็น รูปธรรมคือการจัดตั้งองค์กรและการออกกฎหมายมาควบคุม ซึ่งจะเห็นได้ชัดจากการอนุรักษ์ของทุก ภาคส่วนจะใช้วิธีรักษาแบบจารีตเป็นหลักเน้นการซ่อมให้สมบูรณ์และยิ่งใหญ่ ภายใต้แนวคิดแบบจารีต ผสมผสานกับสากล^{๑๒} อย่างไรก็ตาม จากการปาฐกถา Oo Tan Saw พบว่า ความสำคัญในการทำ ความเข้าใจในคุณค่าของศาสนสถาน โดยได้กล่าวว่า พระและชุมชนทางศาสนาถือเป็นผู้นำด้านการอนุรักษ์ โดยต้องบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบ มีการแบ่งหน้าที่และทำการอนุรักษ์โดยจารีตประเพณี^{๑๓} ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระรังสรรค์ จนทลีโล และคณะ พบว่าแนวทางในการอนุรักษ์ศาสนสถาน ต้องกระทำตามนโยบายและมาตรการวัดภายใต้หลักพระพุทธศาสนาและกฎหมาย โดยการมีส่วนร่วม ของชาวพุทธ ภาครัฐและเอกชน^{๑๔} และผลการวิจัยของ Hae Un Rll พบว่า การป้องกัน การอนุรักษ์ การบริหารจัดการ และการเตรียมความพร้อมในการรองรับการเสี่ยงจากภัยพิบัติทางธรรมชาติและภัย จากมนุษย์ และบริหารจัดการร่วมกับภาครัฐ ส่วนท้องถิ่นและผู้เชี่ยวชาญที่ต้องคงไว้ซึ่งความแท้

^{๑๐} พระเทพวัชรบัณฑิต (สมจินต์ สมมาปญโญ), “การอนุรักษ์และการจัดการปูชนียสถาน”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/35374> [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

^{๑๑} พระมหากฤษธิชัย กิตติธมโม, “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในพระไตรปิฎก”, **พุทธจักร**, ปีที่ ๗๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๖๓-๗๐.

^{๑๒} สมชาติ จึงสิริอารักษ์, “ความเชื่อและแนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน”, **หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย**, ฉบับที่ ๘ (กันยายน ๒๕๕๕-สิงหาคม ๒๕๕๖) : ๘.

^{๑๓} Oo Tan Saw, “Living Religious Heritage Properties in Asia: Restoration, Reconstruction and Redesign”, **International Consultative Workshop on the Conservation and Management of the World Heritage of religious interest in Asia-Pacific**, (Bangkok and Nakhon phanom Province, 17-19 May 2017) : 9.

^{๑๔} พระรังสรรค์ จนทลีโล, “แนวทางในการอนุรักษ์ศาสนสถานวัดพระธาตุคุดยถ้ำของชุมชน ตำบลน้ำแพร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงใหม่”, **พินเนศวร์สาร**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๔๘-๔๙.

(Authenticity)^{๑๕} ซึ่งปาฐกถาของ Engelhardt Richard A. พบว่า ชุมชนท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ความเป็นของแท้ โดยคงรูปแบบ หน้าที่ใช้สอย วัสดุและวิธีการสร้างดั้งเดิม^{๑๖}

ผลจากการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์เจดีย์ศรีไตรภูมิ ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง มุ่งเน้นเรื่องความสามัคคีของชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ในการร่วมกันทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เจดีย์ อีกทั้งยังต้องการมุ่งเน้นการปลูกฝังเยาวชน อนุชนรุ่นหลัง ให้มีความรู้เกี่ยวกับเจดีย์ในพระพุทธศาสนาและให้เกิดความตระหนักในการที่จะให้ช่วยกันอนุรักษ์ดูแลรักษาเจดีย์ศรีไตรภูมิ อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ดูแลรักษาบูรณะปฏิสังขรณ์เจดีย์อย่างยั่งยืนยาวนาน ซึ่งสอดคล้องกับ พระเทพวัชรบัณฑิต พบว่าแนวทางการอนุรักษ์และจัดการ ดังนี้

- ๑) ทำให้เห็นคุณค่าด้วยการศึกษาประวัติและประชาสัมพันธ
- ๒) ให้ความรู้และความเข้าใจในหลักการอนุรักษ์และจัดการแก่ผู้รับผิดชอบ
- ๓) การอนุรักษ์โดยแสวงหากำไรทางธุรกิจ
- ๔) ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในกฎระเบียบ
- ๕) ประสานงานทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง^{๑๗}

ตามที่ Ms. Anna Sidorenko ได้กล่าวปาฐกถา พบว่า แนวทางการอนุรักษ์จำเป็นต้องมีนโยบายเฉพาะในการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน ด้วยมีระบบกลไกในการอนุรักษ์ เสริมสร้างความเข้าใจและเคารพต่อคุณค่าทางจิตวิญญาณ แบ่งปันความรู้ในการอนุรักษ์และการมีส่วนร่วมของชุมชน^{๑๘} และปาฐกถาของ Nguyen Loan พบว่า มาตรการการอนุรักษ์ควรมีการนำแนวปฏิบัติที่ดีมาใช้ในการบริหารจัดการ จัดอบรมพัฒนาศักยภาพเรื่องการบริหารจัดการและการอนุรักษ์^{๑๙} นอกจากนี้ ผลการวิจัย สอดคล้องกับงานวิจัย

^{๑๕} Rll Hae Un, “Special Singificance of the World Heritage Sites of Religious Interest-Key issues Concerning their Protection, Conservation, Restoration, and Management)”, **International Consultative Workshop on the Conservation and Management of the World Heritage of religious interest in Asia-Pacific**, (Bangkok and Nakhon phanom Province, 17-19 May 2017) : 4.

^{๑๖} Engelhardt Richard A. “Special Singificance of the World Heritage Sites of Religious Interest-Key issues Concerning their Protection, Conservation, Restoration, and Management)”, **International Consultative Workshop on the Conservation and Management of the World Heritage of religious interest in Asia-Pacific**, (Bangkok and Nakhon phanom Province, 17-19 May 2017) : 5.

^{๑๗} พระเทพวัชรบัณฑิต (สมจินต์ สมมาปญโญ), “การอนุรักษ์และการจัดการปูชนียสถาน”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/35374> [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

^{๑๘} Sidorenko, A. “Implementation of the UNESCO Initiative on Heritage of Religious Interest”, **International Consultative Workshop on the Conservation and Management of the World Heritage of religious interest in Asia-Pacific**, (Bangkok and Nakhon phanom Province, 17-19 May 2017) : 3.

^{๑๙} Nguyen Loan, “Conservation, and Management of Sacred Cultural Landscape Sites in Asia”, **International Consultative Workshop on the Conservation and Management of the World Heritage of religious interest in Asia-Pacific**, (Bangkok and Nakhon phanom Province, 17-19 May 2017) : 10.

ของปิยวรรณ หอมจันทร์ และคณะ พบว่า แนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศาสนสถาน คือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา ให้มีจิตสำนึกและรับผิดชอบร่วมกัน ส่งเสริมหลักสูตรยุวมัคคุเทศก์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และส่งเสริมการสร้างต้นแบบการท่องเที่ยวพุทธเน้นการสร้างศาสนทายาทเพื่อทำหน้าที่ดูแลศาสนสถาน^{๒๐}

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรจัดทำแผนระดับชุมชนนำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับการปกครอง เพื่อส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาศึกษาและท่องเที่ยว โดยผู้นำชุมชนชักชวนให้พระภิกษุ สามเณร สมาชิกในชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการวางแผน การปฏิบัติงานและการติดตามผลร่วมกัน

๒. ควรพัฒนาและส่งเสริมเจดีย์ศรีไตรภูมิให้เป็นศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีประชาชนชาวบ้านร่วมให้ความรู้และเยาวชนผู้รับการถ่ายทอดความรู้ร่วมปฏิบัติการ

๓. ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบบูรณาการระหว่างวัด บ้าน และโรงเรียน เพื่อผลักดันให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชาวพุทธในชุมชน

๔. ควรดูแลรักษาและจัดสภาพแวดล้อม ระเบียบข้อปฏิบัติให้เหมาะสมกับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๕. ควรเร่งแก้ปัญหาสุนัข แมว ที่อยู่ในบริเวณวัด เพื่อการพัฒนาสุนทรียภาพให้สวยงามอีกทั้งยังเป็นการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

๑. ควรกำหนดผู้รับผิดชอบงานการบริหารจัดการเจดีย์และสิ่งแวดลอมภายในวัด

๒. ควรจัดทำแผนผังภายในวัดให้ชัดเจน เข้าใจง่ายและเหมาะสมทั้งภาษาไทยและภาษาต่างชาติ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

๓. ควรจัดระเบียบการแต่งกายของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานประจำวันและอบรมมารยาทการต้อนรับนักท่องเที่ยว

^{๒๐} ปิยวรรณ หอมจันทร์ และคณะ, “กระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย”, วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๓๘-๔๐.

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาแนวทางการปรับภูมิทัศน์ในโบราณสถานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
๒. ศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารจัดการระหว่างภาครัฐ กบวัด และเอกชน ต่อการอนุรักษ์เจดีย์
๓. ศึกษากระบวนการสร้างความร่วมมือด้วยระบบเครือข่ายเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์เจดีย์

บรรณานุกรม

- ชัยณรงค์ ตีอนิทร์. “รูปแบบเจดีย์เหลี่ยมย่อมุม สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๑-๓)”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔.
- ปิยวรรณ หอมจันทร์ และคณะ. “กระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย”. **วารสาร มจร การพัฒนาลังคม**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๓๘-๔๐.
- พระมหากฤษชัย กิตติธมโม. “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในพระไตรปิฎก”. **พุทธจักร**. ปีที่ ๗๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๖๓-๗๐.
- พระมหาสังขร ปริยตติเมธี. “พระพุทธศาสนาในรัชสมัยพระ”. **วารสารพุทธมคค์**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๔๑.
- พระรังสรรค์ จันทลีโล. “แนวทางในการอนุรักษ์ศาสนสถานวัดพระธาตุตอดอยถ้ำของชุมชน ตำบลน้ำแพร่ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่”. **พินเนศวร์สาร**. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๔๘-๕๙.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- รัฐธา ฤทธิศร. “การศึกษาพัฒนาการของเจดีย์ล้านนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑.
- สมชาติ จึงสิริอารักษ์. “ความเชื่อและแนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน”. **หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย**. ฉบับที่ ๘ (กันยายน ๒๕๕๕-สิงหาคม ๒๕๕๖) : ๘.
- สมชาย เปรมจิตต์และคณะ. **พระเจดีย์ในลานนาไทย**. งานวิเคราะห์และอนุรักษ์ศิลปะและสถาปัตยกรรมลานนาไทย. โครงการศึกษาวิจัยศิลปะสถาปัตยกรรมลานนา สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๑๐.

Engelhardt Richard A. “Special Singificance of the World Heritage Sites of Religious Interest-Key issues Concerning their Protection, Conservation, Restoration, and Management)”. **International Consultative Workshop on the Conservation and Management of the World Heritage of religious interest in Asia-Pacific**. (Bangkok and Nakhon Phanom Province, 17-19 May 2017) : 5.

Nguyen Loan. “Conservation, and Management of Sacred Cultural Landscape Sites in Asia”, **International Consultative Workshop on the Conservation and Management of the World Heritage of religious interest in Asia-Pacific**. (Bangkok and Nakhon phanom Province, 17-19 May 2017) : 10.

Oo Tan Saw. “Living Religious Heritage Properties in Asia: Restoration, Reconstruction and Redesign”. **International Consultative Workshop on the Conservation and Management of the World Heritage of religious interest in Asia-Pacific**, (Bangkok and Nakhon Phanom Province, 17-19 May 2017) : 9.

Rll Hae Un. “Special Singificance of the World Heritage Sites of Religious Interest-Key issues Concerning their Protection, Conservation, Restoration, and Management)”. **International Consultative Workshop on the Conservation and Management of the World Heritage of religious interest in Asia-Pacific**. (Bangkok and Nakhon phanom Province, 17-19 May 2017) : 4.

Sidorenko, A. “Implementation of the UNESCO Initiative on Heritage of Religious Interest”. **International Consultative Workshop on the Conservation and Management of the World Heritage of religious interest in Asia-Pacific**. (Bangkok and Nakhon phanom Province, 17-19 May 2017) : 3.

พระเทพวัชรบัณฑิต (สมจินต์ สมมาปญโญ). “การอนุรักษ์และการจัดการปูชนียสถาน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/35374> [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. “การสร้างเจดีย์เป็นพุทธประสงค์”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/503> [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].